

ASGER JORN OG VANDALISME

Foredrag den 22. marts 2023

Redigeret..... *Holdt på Venskabsforeningen Silkeborg – Albissola Marinas generalforsamling på Ørnsøcentret i Silkeborg.*

VÆR BEREDT!

Mødet med Asger Jorn kræver åbent sind, selverkendelse og kendskab til alt menneskeligt på godt og ondt. Asger Jorn var jo gammel spejder – og her gælder mottoet: Vær beredt. Det er altid godt at være beredt på lidt af hvert i mødet med Asger Jorn. Og derfor skal man altid lige se, om man – dig og mig, ja forsamlingen – faktisk er beredt på mødet.

Er mennesket symmetrisk? Logisk? Konsekvent? Lineær? Næppe. Eller rettere tværtimod. Vi mennesker er noget rod. På den måde er vi "asymmetriske", som er et ord, Asger Jorn bruger i forbindelse med kunstnerisk aktivitet. Asger Jorn sætter aldrig sit lys under en skæppe – og ej heller puttes der med, at han er "asymmetrisk". Altså har en kunstnerisk tilgang til livet.

Og hvad med os? Er vi "asymmetriske" – nogle rodehoveder? Ja, det er vigtigt lige her i begyndelsen at få afklaret. For hvis I skulle være regelrette, logiske, stringente, konsekvente, symmetriske osv. – så har I ingen kinamands chance for at forstå Ager Jorn. Derfor må vi lige for en kort stund se ind ad – hvad ser vi. Jeg kan godt afsløre, at I er nogle rodehoveder. Det er jeg bestemt selv. Jeg kan i løbet af en dag have været hele det politiske spektrum igennem fra venstre til højre. Og nikket bifaldende til påstande, som åbenbart var modsætninger. Hvad jeg mente som 14-årig, kan undre mig i dag. Eller hvad jeg mente blot for et par uger siden. Jo mere man kommer ind i en sag – jo mere i vildrede bliver man. Det måtte Asger Jorn også sande. Dog uden at det fik ham til at tie stille og først udtale sig, når han havde fundet ud af, hvad han sådan rigtigt mente. Sådan permanent.

I mødet med Asger Jorn havner man gang på gang i det rene rod, villede som uvillede provokationer, genialiteter, banaliteter, vrøvl, generøsitet, egoisme. Den røde tråd er svær af finde, er som fluens flugt – og absolut ikke nogen lige linje. For nu at bruge en jørns analogi. Lige linjer lader vi matematikere, fysikere så som Bohr om. Med os andre drejer det sig fluens flugt hid og did. Det gør det hele noget indviklet at få sammenfattet til noget meningsfyldt – men hvem som intet vover, intet vinder. Nu er I varskoet.

MIRAKLET

Asger Jørgensen (1914-1973) boede i Silkeborg i årene 1929-1936 og igen som Asger Jorn i årene 1951-1953 i forbindelse med indlæggelse for tuberkulose. Alt i alt levede Asger Jorn ca. en sjettedel af sit liv i Silkeborg. Alligevel er der ingen tvivl om, at Silkeborg er Asger Jorns hjemstavn. På godt og ondt. Kærligheden til hjemstavnen var så stærk, at Asger Jorn har skænket byen – eller rettere byens museum – sin uvurderlige samling af egen og andres kunst. Silkeborg har hermed fået en gave af ufattelige dimensioner – vi er slet og ret Lykkens Pamfilius og burde knibe os selv i armen for at se, om vi er vågne. Hvordan kan det gå til? Har vi gjort os fortjent til sådan en generøsitet? For at begribe Asger Jorns gave er det nødvendigt at vide, hvorfor hekse er fattige.

Folkesagnene er en skatkiste af fantastiske historier og dyb menneskelig visdom. Vore forfædre undrede sig over, hvorfor heksene var fattige. De kunne jo hekse, og burde denne evne ikke kaste lidt rigdom af sig? Men fra folkedybet kom forklaringen i form af følgende folkelige sagn:

En dag sammenkaldte heksemesteren selv – Fanden – alle heksene og spurgte dem: Ønsker I at give eller få? Og alle som én svarede, at de ønskede at få – og derfor er de fattige. For de, som har behov for at få – de må jo mangle noget, være fattige. Omvendt er det tegn på rigdom, når man kan give.

Denne folkelige visdom er afgørende for forståelse af forholdet mellem Asger Jorn og Silkeborg. Livets rigdom er at kunne give. Det er det positive udgangspunkt. Men problemet er, at giveren skal have en modtager. Vi mennesker må derfor give og tage.

Historien udspiller sig i det herrens år 1953. Syg og elendig kom Asger Jorn til Silkeborg i 1951 og blev indlagt på Sanatoriet for tuberkulose. I takt med at Asger Jorn kom til hægterne, voksede den ubønhørlige skabertrang. Asger Jorn begyndte at strejfe rundt i Silkeborg og omegn. På jagt efter nye veje for sig selv og sin kunst. I denne jagt fandt Jorn en oase hos et par højst ejendommelige silkeborgensere: Overbibliotekar Peder Nielsen (1893-1975) og fotografmester Johannes Jensen (1902-1984). Andre kunne nævnes, men lad os for nemheds skyld begynde her. Hvad var det, de to agtværdige bedsteborgere havde at tilbyde Asger Jorn? Svaret er medmenneskelig interesse og forståelse. De tog ham alvorligt! Hørte på ham. Troede på ham. Var fascineret af ham. Beundrede ham. Opmuntrede ham. Uden bagtanke. I en sådan grad, at Asger Jorn troede på det – på sit værd som skabende kunstner. Asger Jorn trak de to herrer rundt ved næsen, udnyttede dem, og sammen skabte de stor glæde.

Asger Jorn er i foråret 1953 meget optaget af fænomenet folkekunst. Forfatteren Martin A. Hansen havde erklæret folkekunsten for død og færdig. Det ville Asger Jorn ikke finde sig i. Det er ham magtpåliggende at finde den eller genoplive den og herefter videreudvikle den. Johannes Jensen lagde bil til og tog med Asger Jorn ud på jagt efter den truede folkekunst. Asger Jorn fandt, hvad han søgte i Gl. Rye – Chresten Hull var en original personlighed med dybt engagement i arkæologi og træskæring. Hulls træfigurer ophøjede Asger Jorn triumferende til folkekunst – al snak om dens død måtte herefter være manet i jorden. Asger Jorn ønskede at erhverve denne levende folkekunst. Men den kostede penge. Hvad så? Ja, så trådte Silkeborg Museum til og købte de små træfigurer. Jorn kunne være glad og fik blod på tanden.

Silkeborg Museum var i 1953 i en overgangsfase. Museet havde efter års ørkenvandring fået et par lokaler på Hovedgården. Men det var langt fra tilfredsstillende. I 1953 fik museet mulighed for at overtage den ene halvdel af Hovedgården og hermed blive et "rigtigt" museum. Silkeborg Kommune var positivt indstillet, men byrådet forlangte, at museet selv bidrog med en folkeindsamling til formålet. Museumsforeningen gik i gang, og Asger Jorn lavede indsamlingsplakaten. Motivet var det såkaldte vingemotiv fra den lokale pottemagertradition.

Silkeborg Museum og museumsforeningen var et og det samme. Bestyrelsen bestod af formanden sagfører Otto Bisgaard, arkitekt Knud Sørensen, den konservative lokalpolitiker Petrea Houlbjerg, seminarielærer O. Randlev Pedersen og så det såkaldte triumvirat, stationsforstander Holger Hansen, kriminalassistent K.G. Kristiansen og overbibliotekar Peder Nielsen. Alle gode og solide borgere, ingen kunne drømme om at beskyldes for fanatisme eller løvsagtig omgang med betroede midler. Museets daglige arbejde overlod bestyrelsen trygt til triumviratet. Og de havde travlt med at forberede åbningen af et godt og tidssvarende museum for silkeborgenserne. Triumviratet glædede sig til at fortælle om Silkeborg Slot, Michael Drewsen og i særdeleshed om Tollundmanden. Midt i al denne travlhed løb Asger Jorn dem på dørene med sine mange gode ideer. Og de hørte på ham!

Asger Jorn og Johannes Jensen henvender sig til museets bestyrelse først i juli 1953 med et forslag: At museet betaler 2.000 kr., så Jorn har mulighed for at komme op til pottemager Knud Jensen i Sorring. Hvorfor? For at komme i kontakt til Sorrings pottemagertradition og her skabe keramisk kunst. Sorring havde i umindelige tider været landets store pottemagercentrum, og begrebet "de røde potter fra Sorring" var landskendt. Dansk museumsverden havde i interessen for folkekunst i 1940'erne og 1950'erne vist pottemagermiljøet i Sorring stor interesse. Asger Jorn kunne simpelthen ikke lade denne mulighed gå fra sig. Asger Jorn forslod derfor en handel: At museet for pengene modtog ca. 30 keramiske værker af den kunstneriske produktion, som måtte blive resultatet. Og dertil en række skitser m.m.

Lad os lige gennemtænke museumsbestyrelsens situation i juli 1953: Langt om længe var der kommet hul på virkeliggørelsen af etablering af et egentligt museum.

Intet ville have været nemmere for bestyrelsen end at sige til den emsige og påtrængende Asger Jorn: Nej, her går grænsen. Vi ville gerne, men du må kunne forstå, at vi står midt i at skabe byens museum. Vi kan ikke sådan bruge 2000 kr. – svarende til 40 procent af kommunens årlige driftsmidler til museet – til dit projekt. Vi værdsætter din kunst – men det her er altså at forlange for meget af os. Vi kan simpelthen ikke forsvare det over for byen eller generalforsamlingen eller nogen som helst andre. Men det svarede bestyrelsen ikke. Den sagde ja. Den sagde ja!

Hvordan slap museet godt fra denne beslutning? Hvordan undgik den at blive slagtet af en rasende kritik. Ved at stille begivenheden i et ganske bestemt lys! Peder Nielsen gik offensivt til værks. Den socialdemokratiske Aften-Posten bragte den 10. juli 1953 nyheden under overskriften: "Asger Jorn skænker Silkeborg Museum uvurderlig kunstgave. Gaven omfatter 50 numre bestående af keramik, litografier og raderinger". Inde i artiklen oplyser Peder Nielsen, at keramikken vil blive udstillet på museet, når det åbner: "Jeg tror, det vil live op, og jeg er næsten sikker på, at keramikken vil stå godt til malerierne.... og fra museets side er vi næsten ikke i stand til at udtrykke den store taknemmelighed, vi føler over at modtage den næsten uvurderlige kunstgave. Jeg er sikker på, at den nye gave vil blive en virkelig attraktion for museet, ... Vi håber, at udvidelsen af museet er færdig så tidligt, at vi hen på eftersommeren kan præsentere publikum for Asger Jorns gave".

Ja, sådan kan man jo også se på sagen! Med dette skulderklap drog Asger Jorn til Sorring. For at skabe kunst og spise familien Jensen ud af huset. Opholdet i Sorring var et mirakel for mennesket Asger Jorn i 1953 og for kunstneren Asger Jorn for livet. Asger Jorn arbejdede manisk og skabte uforglemmelig kunst og sikrede sig et bredere kunstnerisk fundament for sit videre virke. Pottemager Knud Jensen gjorde det muligt for Asger Jorn. Knud Jensen drejede alle de store lerting, begittede dem, glaserede dem og sørgede for, at alle kunstværkerne kom levende gennem nåleøjet – brændingen. Pottemageren Knud Jensen og kunstneren Asger Jorn levede i sommeren 1953 i et tvangsarbejdsfællesskab. Og begge havde de brug for hinanden – og de 2.000 kr. Knud Jensen havde af økonomiske årsager hårdt brug for de 2.000 kr., og Asger Jorn havde brug for de 2.000 kr. for at kunne leve en kunstnerisk drøm ud. Silkeborg Museum muliggjorde denne drøm. Dette mirakel.

Asger Jorn flygtede på det nærmeste fra Silkeborg og Danmark efter energiudladningen i Sorring. Og slog sig året efter ned i Albisola, hvor han faldt til og kunne gå videre med den keramiske erfaring, han havde fået i Sorring. Uden det korte ophold i Sorring er det svært at se, hvordan Asger Jorn skulle have faldet så godt til i pottemagerbyen Albisola, som han gjorde. Keramikken var også med til at skabe et vendepunkt for kunstneren Asger Jorn – med det store keramikrelief til Statsgymnasiet i Århus slog den lovende kunstner sit navn fast som en af de kunstneriske sværvægttere i tiden.

VANDALISME

Asger Jorn oprettede i 1961 Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme (S.I.S.V. blandt venner). Herfra udkom fem bøger: Naturens Orden (1962), Værdi og Økonomi (1962), Held & Hasard (1963), Ting og Polis (1964) og Alfa og Omega (1963/64/1980). I aften vil jeg se nærmere på værket Ting og Polis, som måske er det mest uregerlige af dem alle. Måske.

Ting og Polis begynder med noget, der skulle have været et foredrag holdt i Studenterforeningen i København den 5. marts 1963 – og overskriften er "Hvad er sammenlignende vandalisme". Dette afsnit slutter således:

"En kunstner er ukultiveret og uciviliseret, han må altid begynde forfra, som om intet var sket før, og når kunsten stadig har en betydning, da der det, fordi mennesket forbliver det samme. Forstår man ikke en dogmatisk strid fra det fjerde århundrede, da kan man kun være sikker på eet. Disse mennesker var ikke dummere, end vi er. Dette er efterhånden, hvad vi også ved om alle folkeslag på jorden ... De er ikke dummere, end vi. Derfor er deres meninger lige så interessante som ens egne, og interessante netop i forhold til ens egne. En sådan interesse af adspredt opmærksomhed, som den moderne kunst har vist gennem vort århundrede, må virke nedbrydende på åndslivets autoritære patentmagere, og det er vel denne virksomhed, man vil kalde sammenlignende vandalisme" (Ting og Polis s. 29f).

Jeg ved ikke, om I blev klogere. Men lad mig alligevel dvæle ved dette forbløffende udsagn. Kunstnere er ukultiverede og uciviliserede. De må begynde forfra hele tiden. Fordi menneskene alle steder og til alle tider er de samme. Af samme årsag er det også relevant at *sammenligne* på tværs og tid og rum.

Om vi så blev meget klogere på "vandalisme" er også et relevant spørgsmål. Men ud fra det optrykte foredrag i Studenterforeningen kan følgende opsummeres.

Vandalisme er ikke noget negativt. Vandalisme kan ske på mange måder. Typisk ved at skabe noget nyt – som, nogen mener, er "vandalisme" i negativ betydning. Det med at skabe noget nyt er helt afgørende for Asger Jorn. Og for at forstå hans fokusering på at skabe noget nyt, må vi se på en af filosofiens store gåder: To be or not to be. At være eller ikke at være – det er spørgsmålet. Noget er – noget er ikke. F.eks. dødt. Men hvorfra kommer så det nye? Det kan ikke komme fra det, som ikke er. Kan det komme fra det, som er. Næ, for så "er" det jo ikke mere det samme som før. Når Asger Jorn midt i det hele kan sige, at erotikken er vandalisme – bunder det i den kendsgerning, at netop erotikken kan skabe det nye, et nyt menneske. Og det er samme skabelsesproces kunsten bidrager med – med det nye. Også derfor må den skabende kunst være ukultiveret og uciviliseret (for kultur og civilisation er jo, er værende).

Begrebet "vandalisme" er valgt med omhu. Det kunne også være f.eks. "barbari" – men vandalisme referer til det danske folkefærd, vandalerne, som i folkevandringstiden hærgede ned gennem Europa frem til civilisationens hovedstad, Rom. Og denne hærgen fik navnet "vandalisme" – til skræk og advarsel for alle civiliserede mennesker. Men Asger Jorn tager handsken op og gør begrebet "vandalisme" positivt i betydningen af nyskabende.

Med begrebet "vandalisme" gør Asger Jorn også radikalt op med at gøre kunst til "de skønne kunster" eller "de opbyggelige kunster". Kunst skal ikke (nødvendigvis) være skøn eller opbyggelig. Kunst må gerne være hæslig og nedbrydelig. Ja, det er faktisk vejen frem mod noget nyt, som vi måske på et tidspunkt vil opfatte som vedkommende på en eller anden facon.

Vandalisme er således et centralt begreb til forståelse af Jorns syn på kunstens rolle. Og kunsten skal sammenholdes med to andre (ligeværdige) domæner, nemlig videnskaben og filosofien. I Asger Jorns tænkning er tredelinger afgørende – en sag har aldrig kun to sider (en dialektik) men har altid tre sider (en triolektik). Det kan være tro, håb og kærlighed. Eller grundfarverne gul-rød-blå eller videnskab, filosofi og kunst. I den sidste triolektik står videnskab for det eksisterende, filosofi kan opfattes som det opbyggelige (etik), mens kunsten altså er det nyskabende, fremtiden. En anden vigtig triolektik i Jorns tænkning er det latinske, det nordiske og det slaviske (byzantinske). Og sammen med vandalisme er det vigtigt at have det nordiske perspektiv med.

NORDEN

Asger Jorns stort anlagte institut hed Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme. Jeg har berørt begrebet vandalisme, men det første ord i instituttets navn er "skandinavisk" – men det kunne også godt have været "Nordisk", da det normalt er betegnelsen "Norden" (og ikke skandinavisk) Asger Jorn anvender.

Asger Jorns optagethed af det nordiske har flere aspekter. Heraf også en helt dagsaktuel politisk vinkel – nemlig opbygningen af Det Europæiske Fællesmarked grundlagt i 1958 med Italien, Frankrig og Tyskland som akse. Dette Fællesmarked sonderede først i 1960'erne mulighederne af at medtage England og Danmark – det løb ud i sandet på det tidspunkt. Frankrig satte foden ned. Men Asger Jorn var forfærdet – et stort samlet Vesteuropa i en union ville være en katastrofe for alt og alle. Asger Jorn var kategorisk modstander af en sådan overnational konstruktion. Det er en af baggrundene for Asger Jorns engagement og til udgivelsen af den fjerde bog med titlen "Ting og Polis", hvor der henvises til det nordiske ting (mødested) og det græske/sydeuropæiske polis (by).

Asger Jorn bevæger sig således på mange planer – kunst, historie og dagsaktuel europæisk politik. Det kan nemt tage pusten af enhver – såmænd også af Asger Jorn.

Men inden jeg går videre med det nordiske, må jeg først inddrage en vigtig vej, ad hvilken Asger Jorn nåede frem til det nordiske. Nemlig jagten på folkekunsten.

FOLKEKUNST

Asger Jorn var interesseret i folkekunst. Voldsomt interesseret. Eksistentielt interesseret. Asger Jorn er i brede kredse kendt som abstrakt maler, endog som spontan-abstrakt maler. Derfor kan det forekomme overraskende, at Asger Jorn i årevis var dybt involveret i noget så traditionspræget som folkekunst. Ikke desto mindre er det en del af Jorns kunstneriske væsen. En integreret del af hans kunstneriske virke.

Under sit ophold i Silkeborg i årene 1951-1953 fik Asger Jorn sit grundlæggende møde med folkekunsten under samarbejdet med Silkeborg Museum, det kunstneriske engagement i den lokale pottemagertradition og mødet med Chresten Hull. En praktisk involvering båret af menneskelige relationer. Umiddelbart var der ikke lagt op til større teoretiske overvejelser. Anledningen hertil kom udefra. Forfatteren Martin A. Hansen skrev i tidsskriftet Norden over to numre i 1951 og 1952 en artikel med titlen: "Om folkekunstens død i Norden".

Martin A. Hansen erklærede – med et vist vemod – den nordiske folkekunst for død. Det nyttede ikke noget at tro, at den kunne genoplives i dens gamle form. Det vil endog være problematisk, idet det kunne føre til chauvinisme og had mod det fremmede. Martin A. Hansens pragmatiske løsning var at erklære den gode nutidige kunst for værende "folkekunst", også selv om den af folket blev vraget som "ufolkelig".

Artiklen udkom midt i Asger Jorns beskæftigelse med folkekunsten på Silkeborgegnen, og den forårsagede, at han fik sat ord på sine tanker om folkekunst. Resultatet blev artiklen: "Om Chresten Hull og folkekunstens postulerede død i Norden" i Dansk Kunsthåndværk marts 1953.

Måske kunne man forvente, at Asger Jorn ville føle sig fristet af Martin A. Hansens fikse ophøjelse af den kvalitativt gode nutidskunst til folkekunst. Men det tilbud fristede på ingen måde Jorn. Typisk Asger Jorn indledes med en kortfattet ros til Martin A. Hansen for en god artikel. Herefter slås fast, at Asger Jorn grundlæggende er uenig. Først og fremmest med hensyn til, om folkekunsten er død eller ej. Jorns sandhedsvidne i dette livsvigtige spørgsmål er Chresten Hull. Her mener Asger Jorn at have fundet den levende folkekunst.

Asger Jorns syn på folkekunst er på ingen måde stringent eller selvmodsigelsesfrit. Men det rummer nogle vægtige udsagn, som det er vigtigt og nødvendigt at fremhæve:

“Folkekunst er kunst skabt af folket for folket. Dette giver folkekunsten en ganske speciel karakter, som nogen vil kalde stillestående, andre poetisk, fordi den er en monolog eller enetale, som ikke skal ramme et eller andet sted, men er henvendt til kunstneren selv og hans miljø. Der er intet manende eller heroisk og højdramatisk i sådan en kunst, og hvad der er mere vigtigt, den kan aldrig være periferisk i det kulturelle miljø, men må tvært imod være det centrale, man kan næsten sige det evige, det udødelige, fordi den er identisk med selve folkesjælen. Folkekunsten kan ikke dø undtagen ved at selve folket uddør, og den nordiske folkekunst viser overhovedet ingen tendens til at dø. Den viser tvært imod tendens til fornyelse, spørgsmålet er blot, om man synes om fornyelsen, eller blot synes om den antikvariske folkekunst”

Uden folkekunst intet folk. Uden levende folkekunst intet levende folk. Man forstår derfor godt Asger Jorns begejstring over at møde Chresten Hull lyslevende på dennes ejendomme ved Salten Å syd for Gl. Rye ved Himmelbjerget.

Folket er ifølge Asger Jorn målestok for kunsten: “men hvor det gælder kunst, er folket det stadige opsamlingssted for det gode, som destilleres ud i traditionerne. Men det betyder ikke, at den folkelige tendens er en passiv og konservativ efterligner af den aristokratiske højkonjunktur”.

“Det hævdes med rette, at en sund kunst ikke har en konflikt mellem nytte og skønhed, at den på samme tid er middel eller instrument og et mål i sig selv. Dertil kan vi føje, at en sådan kunst netop er identisk med folkekunsten”.

Asger Jorn bebrejder Martin A. Hansen, at han spreder pessimisme, mens Asger Jorn ønsker at se optimistisk på det:

“og det forekommer mig at være kunstnerens opgave, ja, hans ansvarsfulde pligt at åbne øjnene for det poetiske i dette perspektiv, at gøre os situationen bevidst, i stedet for gennem pessimisme at opdyrke den kulturelle passivitet og ligegyldighed”.

Asger Jorns optimisme på den levedygtige folkekunsts vegne i Norden er dog ikke større, end at han runder af med at skitsere et større projekt til dokumentation af den nordiske folkekunst fra oldtiden og frem. Hermed foregribes Asger Jorns initiativer med Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme og det gigantiske projekt om nordisk kunst. Og så er vi tilbage ved SISV og det nordiske.

Asger Jorns sonderinger omkring det danske og det nordiske henter inspiration af Danmarks store folkelige tænkere, Grundtvig. Det fremgår tydeligt i Ting og Polis. Asger Jorn gengiver et stort afsnit af Grundtvigs værk "Brage-Snak om græske og nordiske myter og oldsagn for damer og herrer" (1843-44), som omtales som dette "visionært-geniale værk" og gør flere af formuleringerne til sine egne. Hos Grundtvig finder Asger Jorn en inspirationskilde til forståelse af det nordiske, det folkelige og det almenmenneskelige. Her finder Asger Jorn en mission, som ved inddragelse af en nordisk kampånd kan bruges aktuelt til almenmenneskelig gavn.

Den bastante reference til Grundtvig giver os i dag nogle udfordringer. Grundtvig er vi egentlig ikke længere dus med i Danmark. Jo, vi kender og elsker fortsat hans salmer og sange, men al hans Brage-snak og tænkning finder vi fremmedartet. Grundtvig var den store folkelige guru frem til 1970'erne, hvor Ebbe Kløvedal Reich udgav sin folkebog om N.F.S. Grundtvig. Ebbe Kløvedal Reichs folkebog er karakteristisk ved, at den ønsker at bruge Grundtvigs positioner i en aktuel kontekst, altså en form for "vækkelse". På den måde er folkebogen en del af den grundtvigianske vækkelse, som Grundtvig og al hans væsen har afstedkommet i Danmark i henved 100 år, f.eks. højskolebevægelsen. Men grundtvigianismen døde ud. I dag er Grundtvig et historisk relikv forvist videnskabens verden. I den sammenhæng vil jeg henvise til Ole Vinds fortræffelige og omfangsrige disputats fra 1999: Grundtvigs historiefilosofi. Men hvor god og indholdsrig denne disputats end er, er den et bastant vidnesbyrd på, at Grundtvig ikke er en del af den aktuelle danske virkelighed. Asger Jorns inddragelse af Grundtvig er ikke videnskabelig – men ligger i tråd med Ebbe Kløvedal Reich og den traditionelle, mangfoldige og folkelige grundtvigianisme. Grundtvig skal bruges i tidens kamp, med et nutidigt begreb i tidens værdikamp.

I dag er vi meget mere loren ved Grundtvig – ikke mindst over det man opfatter som "nationalistiske" tilbøjeligheder.

Jeg aner i Jorn-forskningen en langt større lyst til at forbinde Asger Jorn med f.eks. Søren Kierkegaard – da det er en filosofi, vi i dag sådan mener at kunne forstå. Mens Asger Jorns forbindelsen til Grundtvig forbigås i almindelig tavshed. Dels fordi vi ikke rigtig begriber Grundtvig og hans univers, og dels fordi vi mener, at det sætter Asger Jorn i dårligt selskab. Ak ja. Men så vil jeg her i aften alligevel være så utidig at fremhæve denne forbindelse.

Asger Jorns bestemmelse af "det nordiske" er modsætningsfyldt. Måske ligefrem præget af et had-kærlighedsforhold:

"Hvad det end er, så viser historien dog, at skandinaverne har en ejendommelig dobbeltnatur og tænker, drømmer og handler på to forskellige måder som synes absolut uforenelige, i en stadig konflikt mellem den mest konforme traditionalisme, og den mest ubetænksomme, hensynsløse lidenskabelighed" (Ting og Polis s. 78).

Trangen til det middelmådige og det jævne fremhæves. Også Grundtvigs fremhævelse af, at på det jævne det tjener os bedst. Og Janteloven omtales som "tingets uskrevne lov" (Ting og Polis s. 96). Fællesskabet i Norden er stærkt, og det giver mening at tale om, at "vi alle er i samme båd" (Ting og Polis s. 132, 134). Det nordiske er altså et fællesskab på godt og ondt.

Asger Jorn henter inspiration hos Grundtvig. Han er på ingen måde enig med Grundtvig i et og alt. Tværtimod. Asger Jorn er meget selektiv med hensyn til, hvad han bruger fra Grundtvig. Og det afgørende er i den forbindelse appellen til at lære af forfædrenes – sagntidens – storhed og kaste sig ud i lignende bedrifter i dag. At fremhæve Nordens position og verdenshistoriske rolle – på linje med mange andre. At se lyst på fremtiden – på de kampe, som forestår.

Ting og Polis har som nævnt en meget lang passage fra "Brage snak", og heri er Grundtvigs opsang til sin egen samtid om at tage de historiske bedrifter op og droppe tvivlen og mindreværdsfølelsen:

"Tvivle kan jeg nemlig selv som den bedste, men jeg ville ønske, at mine landsmænd kunne, hvad jeg også kan, og vel finder vanskeligere men også langt fornøjeligere end at tvivle om alt, hvad der er større end vor egen lille person, eller trække det ned til os og stille det i et latterligt lys, ja, jeg ville virkelig ønske, at alle med mig kunne tro og håbe det største, det bedste og det glædeligste for fremtiden" (fra Ting og Polis s. 58).

Asger Jorn ønsker at trække på Grundtvigs vilde optimisme og manende opfordring til at gøre noget med afsæt i det, som er vores – det nordiske. Men det danske og det nordiske er dog langt fra entydigt positivt. Tværtimod. Og den nordiske tendens til udjævning og forfølgelse af det enestående er Asger Jorn inderligt imod:

"Jo mere elendigt og middelmådigt vi alle forsøger at opføre os, så vil der altid være nogen, der rager ud af klumpen som de bedste og de ringeste. Måske lægger man ikke mærke til en og anden, om han lægger ørerne tilbage. Dette er stort set den skandinaviske metode for at overleve. Undgå at blive peget ud og få det stempet på sig, som fører til slagtebænkene,..." (Ting og Polis s. 142).

Det nordiske rummer hos Asger Jorn trykkende ensformighed og opløftende nyskabelse, tradition og fornyelse, kontinuitet og forandring.

Det nordiske tema udfoldes mest omfattende i værket Ting og Polis. Ting henviser til det nordiske, de oldnordiske tingmøder for fribårne ligemænd, de nordiske samfund. Polis henviser til de antikke græske bystater, de latinske middelhavslandes statsorganisationer. Modsætningerne mellem de to principper er talrige i Asger Jorns udredning. Blandt andet med hensyn til centralisering kontra decentralisering:

"I denne udvikling vil jeg sætte fingeren på det punkt, som altid har forekommet mig det væsentligste for Norden. Den stigende centralisering skaber i de latinske lande

rigdomme, mens det i de nordiske lande skaber fattigdom, mens alle de kulturelle rigdomme i Norden i forbavsende grad er spredt ud over hele landskabet og i alle folkegrupper. Det er også de kræfter, der holder værdierne tilbage på landet, som beriger, Dette er det afgørende i Danmarks økonomiske situation i øjeblikket, om man kan vedblive at holde sig til det små" (Ting og Polis s. 197).

Med Grundtvig og den hensynsløse lidenskab skitserer Asger Jorn en række positive sider ved det nordiske: Det skabende, det personlige og asymmetriske osv. Alligevel emmer Ting og Polis af bekymring for, at polis-princippet vil vinde fuldt og helt. F.eks. i og med etableringen af Det europæiske Fællesskab, EF. Det vil efter Jorns mening være katastrofalt for såvel Norden som Europa. Norden må derfor tage sin historiske opgave på sig – kulturelt og politisk.

Asger Jorn tænker positivt om nationer og det nationale: "Nation betyder fødeland. Du hører til, hvor du er født og af det, du er født. Dette er den nordiske lov, tingets lov, oprindelsens lov" (Ting og Polis s. 205). Men nationer søges miskrediteret, og her råber Asger Jorn vagt i gevær, da han aner et politisk komplot:

"Nationalismen er i dag ikke forældet. Den er utidig. Den passer ikke ind i politikernes kram i øjeblikket. Vi skal lige gå lidt stille med dørene til det hele er i orden. Så kan vi tage fat, og sådan forberedes én af de største svinestreger i Vesteuropas historie" (Værdi og Økonomi s. 66).

Nationer skaber fred, mens statssammenslutninger (som EF) vil åbne op for krig. Og som fredens mand går Jorn ind for det nationale og bekæmper opbygning af et forenet Europa.

Hvori består så Nordens historiske opgave? Basalt set at sikre, at der er eller skabes en aktiv nordisk position, som kan indgå i en triolektik med andre nødvendige positioner. Herved åbnes op for en positiv, spændingsfyldt magtbalance. For fred.

SHAMANEN

Asger Jorn kommer vidt omkring i sin tænkning. Også i bogen Ting og Polis. For at kunne knytte nogle løse ender vil jeg nu gå over til en figur, som omtales i bogen – og som Asger Jorn jævnligt identificerer sig med, nemlig shamanen. I Ting og Polis sker det i forbindelse med omtalen af Johs. V. Jensens betragtninger over sagnfigurere Hamlet:

"Vikingepriksen Amleds saga er ikke i sig selv interessantere end alle de andre vikingesagaer. Det, der adskiller den fra de øvrige, er den *trolddomskunst*, der stikker

deri, og som Johs. V. Jensen med skarpsindig intuition knytter til de shamanagtige tosser, amloder, som vi kender fra Jylland, underlige krøblinge, der ikke gjorde dags gerning, men besad magter, der fyldte alle med en gysende blanding af skræk og lyst, når deres ankomst til landsby og gård blev anmeldt. Meget adskilte de sig tilsyneladende ikke fra natmænd, gøglere og fremmede vagabonder, undtagen ved at *de hørte til*. De var fremmede og dog i familie. De var måske bisser, men de var *hverken trælle, slaver eller arbejdere*, og mindst af alt repræsenterede de flertallet. Det var *undtagelser*, som ikke engang fulgte undtagelsernes regel, at defekte mennesker var undermålere. Det var tvært imod som om deres *fysiske* svagheder sparede energier sammen i det *psykiske* område, som langt overgik alle normale menneskers åndelige kraft.

Kaj Birket Schmidt har undersøgt mange eskimoiske shamaner og har kunnet konstatere, at de blot var mer eller mindre svagelige neurotiske mennesker, og dog er dette blot en klassificering i skalaen mellem det normale og det unormale. Det væsentlige er dog ikke, hvad disse mennesker ikke kan, men hvad de kan, og er det, de *kan*, ikke accepteret som *kunnen*, fordi det ikke er normal kunnen, da er dommen over shamanen også dommen over alle kunstnere, for kunst er netop at gøre det, man ikke kan, at fremstille noget, der ikke kan fremstilles undtagen som indbildninger" (Ting og Polis s. 87).

Shamanen ("den som ved") er en særling/original i fællesskabet med evnen til at se ud over det eksisterende – f.eks. ved at krydse grænser til andre verdener, hvorfra de kan komme tilbage for at gøre nytte i denne verden, for dem selv og fællesskabet.

Asger Jorn anså sig som sådan en shaman – en uundværlig sandsiger eller nar. En undtagelse, en unormal, som var nødvendig for reglen, for normalen. Og det samme med kunsten – det var en nødvendig luksus i nødvendighedens rige, hvis ikke verden og menneskeheden skulle geråde ud i totalkrig og udslettelse.

Vil sådanne narrer eller sandsigere blive respekteret og hørt? Eller ville de tværtimod blive latterliggjort, udskammet og landsforvist. Ja, det var den latente fare. Det optager såmænd også Asger Jorn i bogen Ting og Polis, hvor han omtaler flere danske personligheder, som har lidt den skæbne at blive henvist til eksil og glemt i hjemlandet.

Asger Jorn var såre bevidst om, at mange ville anse hans tænkning for vanvid – og det lever han med. På bagsiden af omslaget – en slags kortfattet efterskrift med titlen "Trods alt" skrives følgende:

""Ting og Polis" er derfor af historiens skånselsløse gang blevet reduceret til en håbløs og hjælpeløs kommentar til begivenheder, hvis kræfter allerede er sluppet løs, og på hvis forløb der næppe er større chancer for at virke gennem rationel tænkning. Også

på dette punkt ønsker jeg kun, at fremtiden vil give mig uret. Jeg ser blot ikke længere, hvordan det skulle være muligt. Denne holdning er ikke på nogen måde opgivende. Den er kun realistisk, og det forhindrer mig ikke i at blive ved, trods alt”.

DET SKØNNESTE

Asger Jorn var velbevandret i filosofi, historie og teologi – og i en hel masse andet. Men altid anvendt i egen kontekst. Den danske videnskabsmand Niels Steno (1638-1686) inddrages et sted hos Asger Jorn med følgende visdomsord:

Skønne er de ting, vi ser.

Skønnere er det ting, vi forstår

Men langt de skønneste er til visse de, vi ikke fatter.

Det er en visdom, Asger Jorn værdsatte, men som han på mange måder forholdt sig destruktiv til. Netop i og med sin grænseoverskridende tilgang og attitude. Herved blev der til stadighed gjort indhug (eller forsøgt gjort indhug) i ”det skønneste”, det vi ikke ved. Og det sætter Asger Jorns splittede væsen på spidsen. Asger Jorn priser ”det skønneste” alt imens han som aktiv kunstner og ved sin tænkning prøver at kaste lys over livets og historiens gåder. Af det skønneste. Uden stopklods.

Asger Jorn var et modsætningsfyldt menneske. Som vi mennesker jo er. Gang på gang kan man opleve Asger Jorns indre modsætninger i forhold til f.eks. generøs kontra selvisk, demokratisk kontra elitær, folkelig kontra elitær, spontan kontra videnskabelig osv. Asger Jorn er grænseoverskridende – men ikke kun grænseoverskridende. Han var også fællesskabssøgende, traditionssøgende, tryghedssøgende, fredssøgende osv. Med Asger Jorn er det med andre ord noget rod – akkurat som det er i menneskelivet, hos dig og mig.

Med Asger Jorn kan der rejses mange spørgsmål. Heriblandt hvad vi i dag stiller om med ham og al hans væsen. Er Asger Jorn fortid – eller måske en del af fremtiden? Hænger vi ved Asger Jorn, fordi hans malerier sælges til svimlende beløb, eller fordi han i sin tid generøst skænkede sin samling til byens museum? Hvad skal vi gøre ved hans form for tænkning?

Den oplagte mulighed – og den som faktisk i dag er realiteten – er at ophøje Asger Jorn til et geni, en afgud, som nutidens mennesker ærbødigt kan skue i hellige haller kaldet kunstmuseer, og forskere kan opnå akademisk hæder og position ved at udforske, udlægge og publicere. Det anser jeg for den definitive kastration af Asger Jorn. Den er såmænd for længst sket. Asger Jorn er i den forbindelse blevet ophøjet til en afgud som ikke er af vor – de almindelige menneskers – verden. Det kan Asger

Jorn og vi ikke være tjent med. Godt nok ville en sådan afgudsdyrkelse have smigret den forfængelige Asger Jorn, men så afgjort have harmet den oprørske Asger Jorn. Jeg vil derfor tillade mig at gå imod denne afgudsdyrkelse og søge at gøre bringe Asger Jorn tilbage til det menneskelige fællesskab, folket og historien.

DET NORMALE – DET UNORMALE

”Går man ikke til yderlighederne, er der ingen grund til at gå!” er en kendt Jorn-aforisme, som bruges som løftestang i tidens afgudsdyrkelse af Asger Jorn. Her lægges vægten ensidigt på eneren Asger Jorn med kendetegn som eksempelvis eksperimenterende, anarkistisk og anti-elitær. Asger Jorn var bestemt eksperimenterende og anarkistisk. Men næppe anti-elitær, snarere elitær-anarkist. Nå ja, Asger Jorn kunne såmænd udmærket svinge mellem det elitære og det anti-elitære. Alt efter hvad der passede ind i hans kram. Hvor om alting er, er realiteten den, at hvis alle gjorde som Asger Jorn, ville samfundet bryde sammen. Intet vil være normalt, intet vil være almindeligt – det folkelige fællesskab opløses i et hav af unormale genier. Og er det ikke her, vi er i dag? At vi alle skal være enere, ”os selv” – hvad i alverden det så end er for noget. For sagen er, at vi kun kan blive ”os selv” sammen med andre. Det menneskelige fællesskab, de almindelige mennesker er forudsætning for samfundet og alle dets medlemmer.

Menneskelivet er ikke grænseløst. Menneskene kan kun fungere med kendte grænser – som måske af og til kan besøges eller overskrides. Men vi – mennesker, som mennesker er flest – kan ikke fare rundt og afsøge grænser i tide og utide. Ro på! Men ro på og stilstand er i tiden roden til al dårlighed. Stilstand er tilbageskridt. Hvis vi ikke vækster, vækster og atter vækster, går vi tilbage! Ups. Er Asger Jorn i virkeligheden eksponent for en ultrakapitalisme med uhæmmet ekspansion? Var det det, Asger Jorn ønskede – næppe. Men det er i den sammenhæng, Asger Jorn gang på gang fremhæves – som den grænseoverskridende. Efter min mening har vi moderne mennesker langt større behov for at lægge bånd på os selv end konstant at bryde grænser. Det gælder alt lige fra vort privatforbrug til udnyttelsen af naturens ressourcer.

Asger Jorn slog et slag for ”de unormales” ret til at være her. For det ualmindelige. Den kamp er i dag vundet. Alle vil være ualmindelige og unormale. Det almindelige og det normale er blevet det nye aparte. Er det skidt eller godt? Det er noget rod. Når alle dage bliver søndage – bliver søndagene blot de nye hverdage. Og vi er ikke kommet ud af stedet. Hverdage er nødvendige for undtagelsen, søndagen. Ligesom det almindelige er forudsætning for, at det ualmindelige kan blive værdsat efter fortjeneste.

Tiden er med Asger Jorn og hans syn på verden: Væk med Janteloven, væk med middelmådigheden, væk med den gyldne middelvej, væk fra lighedsmageriet og alt

det jævne. Jeg har i årtier talt pænt om Janteloven og lovprist den gyldne middelvej, fremhævet det almindelige og det normale. I dag er det mig, som er aparte. Ikke Asger Jorn. Det må jeg – vi – leve med. Men jeg vil gerne problematisere denne tingenes tilstand. Blandt andet ved at fremhæve Asger Jorns dobbelthed, som også rummer en modpol til alt det grænseoverskridende, nemlig længslen efter fællesskabet, traditionerne og hjemstavnen. Jeg fik lejlighed til at gøre det i forbindelse med Jorn-jubilæet i 2014 med min lille bog "Det skønneste Jorn & Silkeborg", hvor jeg prøver at trække Asger Jorn ned på jorden og sætte ham i relation til det levede liv. I stedet for at det altid skal være Jorn versus alle mulige store kunstnere lige fra Picasso til Munch. Jeg vil gerne have Asger Jorn i øjenhøjde – i bestræbelserne på at vi mennesker kan inddrage Asger Jorn i vore refleksioner over nutidens udfordringer. Og der er faktisk megen inspiration at hente hos den lidenskabelige fantast Asger Jorn. Både i hans kunst og tænkning. Herunder ikke mindst til at turde tænke utidigt og botanisere i såvel det gode som det onde, sandheden som løgnen. Altså undersøge det at være menneske i tiden på godt og ondt.

HENVISNINGER

Asger Jorn: Ting og Polis. Komplementariteten mellem sandhedskrav og retskrav i vesteuropæisk kultur. Udsendt som meddelelse nr. 4 for Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme 1964.

Keld Dalsgaard Larsen: Det skønneste. Jorn & Silkeborg (2014)

Efterskrift:

TALE OG SKRIFT

Om redigeringen af foredraget

Normalt udgiver jeg aldrig mine foredrag. Det talte ord er noget andet end det skrevne ord. Tale er smidig og rummelig. Skrift er stift og snæver. Mine foredrag er først og fremmest det talte ord – også selv om jeg normalt udfærdiger et talemanuskript til de enkelte foredrag. Min forberedelse til et foredrag har altid den konkrete forsamling, min målgruppe, for øje – og det skrevne manuskript er udelukkende en støtte til den mundtlige fremlæggelse. Under foredraget er ordet "frit" med mulighed for udeladelse og suppleringer – alt efter, hvordan det fortalte falder til

blandt tilhørerne. Med andre ord er et skriftligt foredrag i min verden noget af en selvmodsigtelse.

Efter foredrag den 22. marts 2023 forespurgte Venskabsforeningen Silkeborg – Albissola Marina imidlertid om manuskriptet med henblik på publicering på foreningens hjemmeside. Min første indskydelse var at afvise med henvisning til, at foredraget var et "personligt bidrag" fremlagt mundtligt i en konkret sammenhæng for nogle konkrete mennesker – som i forbindelse med foredraget kunne ytre sig. Min anden indskydelse var at tilbyde foreningen et "redigeret foredrag", hvor det oprindelige talemanuskript blev justeret med henblik på offentliggørelse – som tekst.

Foredraget rummede nogle "svinkeærinder" og personlige historier m.m., som i den redigerede version er udeladt. Men hovedbudskabet og pointerne vedrørende "Asger Jorn og Vandalisme" er intakt. Og desuden suppleret med et lille efterskrift.

Foredrag har sine begrænsninger og vinklinger. Foredrag foregiver ikke at være et altomfattende, afsluttet hele – men skal indeholde noget centralt og tankevækkende om det emne, som ønskes belyst. Mit foredrag ønskede i første omgang ligefremt og sagligt at præsentere væsentlige aspekter ved Asger Jorn og hans tænkning såvel overordnet som ved nørdede nedslag. I anden omgang at sætte Asger Jorn, al hans væsen og al den virak, som er omkring personen til diskussion. Altså at gå sagligt, engageret og personligt til Asger Jorn.

Mit foredrag har selvfølgelig ingen intentioner om at fortælle alt om Asger Jorn. Det er en umulig opgave. Min intention var at formidle noget relevant og sandfærdigt om Asger Jorn, som også kan være relevant for nutidens mennesker i vor egen kontekst.

Under foredraget fremhævede jeg en lille ting, som næppe mange ellers ville have bemærket: Jeg bestræbte mig på at omtale foredragets hovedperson "Asger Jorn" – og ikke kun som "Jorn". Det skyldes, at Silkeborg i årtier har haft en anden navngiven "Jorn" i vor midte: Asger Jorns lillebror Vagn Ove Jorn (1917-2012). Vagn Ove Jorn var i alle henseende helt sin egen og var til stor glæde for vort lokalsamfund, vort fællesskab. Vagn Ove Jorn versus Asger Jorn åbner for nye perspektiver. Hvem af de to brødre har ydet det største bidrag til deres tid og til fællesskabet? Det spørgsmål kan ikke besvares, men når det alligevel kan rejses, skyldes det, at svaret nemlig ikke er selvindlysende. Vagn Ove Jorn blev den, han blev af mange årsager – herunder, at han havde Asger Jorn som bror. Asger Jorn blev den, han blev af mange årsager – herunder, at han havde Vagn Ove Jorn som bror. Når der i offentligheden rørstrømsk tales om "Jorns dna" – fundere jeg lidt skælmisk over, om det er Vagn Oves eller Asgers dna, der tænkes på.

Mit arbejde med Asger Jorn har et ønske om at gøre Asger Jorn relevant for os i dag – at behandle ham med respekt og nysgerrighed. At fastholde, at Asger Jorn var et menneske på godt og ondt – ligesom du og jeg. Denne tilgang gjaldt selvfølgelig også foredraget, og ved redigeringen er det gjort en anelse mere eksplicit ved efterfølgende

at inddrage begreberne "afgud" og "afgudsdyrkelse" i forbindelse af tidens forhold til Asger Jørn. Alt sammen i ønsket om og troen på, at Asger Jørn på denne måde fortsat kan være relevant for os som andet end en uvirkelig, kastreret guldkalv.

Redigeret 30. marts 2023

På vegne af bestyrelsen

Rune Kristensen

<https://jornlegacy.dk/>

<https://www.facebook.com/AlbissolaSilkeborg>

[https://www.facebook.com/casamuseojorn /](https://www.facebook.com/casamuseojorn/)

<https://www.amicidicasajorn.it/>